

Gabriela EIBENOVÁ

ZMYSLOVÉ POSTIHNUTIE A JEHO STVÁRNE V LITERATÚRE PRE DETI A MLÁDEŽ

Sensory Impairment and their Depiction in Prose for Children and Youth

Keywords: *sensory impairment, prose for children and youth*

Contact: *Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach; gabriela.eibanova@student.upjs.sk*

V literatúre pre deti a mládež sa môžeme stretnúť s témami, ktoré sa na prvý pohľad môžu javiť ako tabuizované a náročné pre detského percipienta. Ide napríklad o témy ako smrť, vojna, holokaust, environmentálno-ekologické problémy, klimatická kríza, šikana či postihnutie. Je faktom, že ide o naozaj závažné témy a hraničné situácie, ktorých spracovanie si vyžaduje mimoriadne opatrný a citlivý prístup. Ich hraničný rozmer však nie je dôvodom k tomu, aby tieto témy v detskej literatúre absentovali.

Podľa Markéty Andričíkovej a Dominiky Petákovvej (2019) možno v bežnom živote pozorovať tendenciu ochraňovať deti pred hraničnými a tabuizovanými témami. Ani dieťa by však nemalo byť úplne izolované od závažných tém – „dôležitá je miera a spôsob ich tematizovania a prezentovania v literatúre, aby ich bolo schopné vnímať, pochopiť a precítiť primeraným spôsobom.“ (Andričíková, Petáková 2019: 120). Práve literatúra predstavuje veľmi dobrý spôsob, ako deti postupne a opatrne oboznamovať aj s podobnými témami a situáciami. Čo však zohráva dôležitú úlohu, je spôsob spracovania týchto tém v literárnom texte. „Literatúra nesmie vyvolávať z budúcnosti strach, ale skôr dôveru.“ (Rusňák 2017: 57). Ide o to, že hraničné životné situácie a na prvý pohľad tabuizované témy môžu byť súčasťou detskej literatúry, musia však byť spracované veľmi citlivo a opatrne. Aj keď je príbeh tvorený negatívnymi javmi, „výsledkom musí byť pre dieťa vždy optimizmus.“ (Rusňák 2017: 56). V našom príspevku sa bližšie zameriame na stvárnenie tabuizovanej témy, hraničnej životnej situácie, ktorú predstavuje zmyslové postihnutie – postihnutie zraku – v dvoch dielach pre deti a mládež. Ide o prózu *Vzdialenosť medzi mnou a čerešňou* od talianskej autorky Paoly Perettiovej a prózu *Päť minút pred večerou* od českej autorky Ivy Procházkovej.

Paola Perettiová – *Vzdialenosť medzi mnou a čerešňou*

Začneme analýzou a interpretáciou diela *Vzdialenosť medzi mnou a čerešňou*. Protagonistkou diela je deväťročná Mafalda, ktorá trpí Stargardtovou chorobou – postihnutím zraku. Už v úvode považujeme za potrebné poukázať na fakt, že aj napriek pomerne závažnému a náročnému leitmotívu diela, ktorým je zmyslové postihnutie, dielo nepôsobí traumatizujúco. Aj to je dôvodom, pre ktorý túto prózu môžeme považovať za vhodné dielo pre detského percipienta a kvalitnú súčasť literatúry pre deti a mládež. Ak sa zameriame na otázku, akým spôsobom je dielo modelované a vďaka čomu sa autorke podarilo presvedčivo spracovať závažnú tematiku, musíme sa v prvom rade bližšie zastaviť pri protagonistke diela – už spomínanej deväťročnej Mafalde, jej vnímaní choroby, postoji k okoliu a tiež postoji okolia voči nej a jej chorobe. Mafalda je vykreslená ako veľmi milé a vnímavé dievča, ktoré vyrastá v harmonickej rodine, ktorá sa jej snaží uľahčiť život a každodenné fungovanie s chorobou. Jej choroba je síce zobrazená ako niečo, čo jej život sťažuje a do istej miery možno znepríjemňuje, napriek tomu zdôrazňuje predovšetkým túžbu po naplnenom a hodnotnom živote. Práve táto skutočnosť dodáva dielu rozmer nádeje, optimizmu a vyhliadky kvalitnej budúcnosti protagonistky.

Deväťročná Mafalda je protagonistkou a zároveň priamou rozprávačkou príbehu. Názov diela – *Vzdialenosť medzi mnou a čerešňou* – je alúziou na jej ochorenie. Ide v podstate o vzdialenosť, z ktorej protagonistka ešte dokáže uvidieť čerešňový strom v areáli školy. Táto vzdialenosť, ktorú Mafalda meria pomocou krokov, sa vplyvom jej postupujúceho ochorenia neustále skracuje: „Stoštyridsať krokov som urobila k čerešni z miesta, odkiaľ som ju uvidela. Sedemdesiat metrov.“ (Perettiová 2019: 25). Názvy jednotlivých častí knihy odkazujú k Mafaldinej postupujúcej strate zraku. Kým prvá časť má názov *Sedemdesiat metrov*, posledná, piata časť, má názov *Tridsať metrov*. Nakoniec protagonistka prichádza o zrak úplne, čo jej však nezabráni v tom, aby sa dostala k obľúbenému stromu a vyšplhala sa naň. Tento moment je v diele veľmi dôležitý, keďže poukazuje na to, že ani strata zraku Mafalde nezabráni dostať sa na miesta, ktoré má rada. K čerešni sa dokonca dostane sama a bez akejkoľvek pomoci: „Zrazu zacítim vôňu starkiných rebarborových karameliek a pod nohami dlažbové kocky na školskej cestičke. (...). Vojdem, objímam studený kmeň čerešne a bez okuliarov, bez lupy, bez Mesiaca a Polárky, bez veľkého Turcareta, bez Estelly, bez Filippa leziem, leziem, leziem, až sa ocitnem hore.“ (Perettiová 2019: 184). Už v predošlej časti sa spomína, že vôňa jari a čerešňových kvetov Mafalde pripomína vôňu starkiných karameliek. Citácia, ktorú uvádzame, je teda jasnou alúziou a alegorickým vyjadrením vône, ktorú Mafalda cíti, keď sa približuje k milovanej čerešni. Aj napriek

strate zraku Mafalda nestráca schopnosť orientácie a posilňujú sa jej iné zmysly – v tomto prípade čuch. Veci vôkol seba sa postupne učí rozoznávať cez ich vôňe.

Život s postihnutím zraku nie je jednoduchý. Mafalda musí čeliť odcudzeniu svojich priateľov, predovšetkým kamarátky Chiary, ktorá nedokáže pochopiť a prijať jej chorobu a postupne sa jej vzdáva. Choroba ju obmedzuje v bežných činnostiach, pri futbale nedokáže ubrániť svoj tím a dá si vlastný gól, keďže dobre nevidí: „Možno bude lepšie, ak to zabalím.“ (Perettiová 2019: 40). Snaží sa začleniť do kolektívu, medzi spolužiakov, chce byť súčasťou ich partie, čo sa jej však nedarí. Tieto emocionálne vypäté situácie môžu vyvolať pohnutie aj na strane recipienta. Na druhej strane je však dôležité podotknúť, že sú vyvážené silou a súdržnosťou rodiny, v ktorej Mafalda vyrastá, a tiež postavou Estelly a Filippa. Aj vďaka nim sa protagonistka ľahšie vyrovnáva s chorobou. Estella je upratovačkou v škole, ktorú Mafalda navštevuje. Spočiatku na Mafaldu nepôsobí príliš priateľsky, ale ukazuje sa, že o Mafaldu javí úprimný záujem, usiluje sa ju pochopiť, podporiť a pomôcť jej. Práve postava Estelly je mimoriadne dôležitým elementom pri vyrovnávaní sa protagonistky s chorobou: „Estella číta nahlas: ‚Zbohom, povedala líška. Toto je moje tajomstvo. Je veľmi jednoduché: Dobre vidíme iba srdcom. Dôležité veci sa nedajú vidieť očami.‘

„To je Malý princ!‘

(...)

„Vieš, čo bolo dôležité pre malého princa?‘

„Myslím, že jeho ruža.‘

„A mohol ju vidieť?‘

„Nie, lebo ostala na jeho planéte.‘

(...)

„Objav svoju ružu, Mafalda. To, čo je dôležité pre teba. Niečo, čo môžeš robiť, a pritom nemusíš vidieť. ‘“ (Perettiová 2019: 44).

Estellin prístup k Mafalde môžeme označiť ako veľmi vyzretý. Mafaldu považuje za svojho rovnocenného partnera. Nepristupuje k nej s prehnanou ľútosťou a neprimeraným súcitom, práve naopak. Dokáže pochopiť jej problém a zložitú situáciu, v ktorej sa nachádza, rozumie, že Mafalda je ešte len dieťa a jej svet by mal byť radostný a optimistický, napriek tomu jej chorobu nevníma fatálne a zúfalo. Snaží sa Mafalde ukázať, že aj ona môže žiť plnohodnotný život aj napriek tomu, že je možno o niečo ťažší ako život jej rovesníkov. Je jej sprievodkyňou pri vyrovnávaní sa s chorobou.

Ďalším podstatným elementom v živote Mafaldy je jej spolužiak Filippo. Ich kamarátsky vzťah sa od začiatku príbehu postupne vyvíja, zblížujú sa, až sa z nich

stávajú nerozluční priatelia. Oboch spája neľahký osud, Fillipovi rodičia sa rozvedli, býva len so svojou mamou. Sú si navzájom oporou:

„Psychológovia. Aj školský psychológ. Hovorí, že odkedy sa naši rozvedli, neviem sa sústrediť a rýchlo sa nazlostím.“

„Nerobíš to predsa naschvál.“

Zdá sa mi, že Filippove priezračné sklá na okuliaroch sa zarosili, a tak mu položím ruku okolo pliec. Neodtiahne sa, zato sa rozplače a celé telo, chrbát, nohy až po chodidlá sa mu otriasajú vzlykmi.“ (Perettiová 2019: 135).

Táto emotívna scéna je v podstate jedinou slabšou chvíľou Fillipa. Takmer v celom príbehu je Filippo optimisticky a pozitívne naladený, nestráca svoju detskú hravosť a radosť zo života. Svoj optimizmus a bezstarostnosť prenáša aj na Mafaldu, vďaka čomu jej pomáha vyrovnať sa s chorobou.

Ďalšou hraničnou situáciou a existenciálnym problémom, ktorý je v diele prítomný, je motív smrti. Reprezentuje ho postmortálna postava¹ starej mamy protagonistky, ale tiež Estelly, ktorá na konci príbehu zomiera. Čo sa týka starej mamy protagonistky, ide o postavu, s ktorou sa v diele stretávame len v postmortálnej podobe, čo tiež korešponduje s definíciou postmortálnej postavy podľa Františka Všetického: „Postmortálna postava je obyčajne mŕtva už pred začiatkom vlastného príbehu, t. j. pred začiatkom románu alebo pred začatím dejovej línie, ku ktorej sa postava vzťahuje.“ (Všetička 1986: 26). Mafalda si na starú mamu s láskou spomína, jej smrť v diele nie je vyjadrená priamo, ale alegoricky – podľa protagonistky odišla bývať do stromu. Spomienka na starú mamu nemá transcendentnú podobu, jej postava do deja priamo nezasahuje, napriek tomu však môžeme konštatovať, že Mafaldu sprevádza celým príbehom. Emotívne pôsobí scéna, keď protagonistka dostáva na Vianoce deku, ktorú jej stará mama ušila. Mala ju dostať na svoje desiate narodeniny, rodičia jej ju však podarujú skôr, práve kvôli jej chorobe: „Rada by som im povedala, že som to pochopila, že urobili dobre, ak mi tú nádhernú deku dali teraz. Teraz, kým ju ešte vidím.“ (Perettiová 2019: 68). Aj takýmto spôsobom je teda stará mama v živote Mafaldy stále prítomná, myšlienka na ňu ostáva živá aj po jej smrti.

Motív smrti je v diele prítomný aj prostredníctvom Estelly. Takisto nie explicitne, smrť Estelly je vyjadrená alegoricky, vďaka čomu sa o nej percipient dozvedá veľmi jemne a citlivo. Estella trpela rakovinou prsníka, nikdy o tom však Mafalde nepovedala priamo, snažila sa ju chrániť: „Milá Mafalda, prednedávnom som

---

¹ Postmortálnu postavu charakterizuje František Všetička ako mŕtvu postavu, „ktorá svojou posmrtnou existenciou ovplyvňuje existenciu živých osôb. Zasahuje do ich súkromných osudov, pôsobí na ich psychiku, stáva sa ich protivníkom, alebo naopak, blízkym druhom.“ (Všetička 1986: 26).

ti povedala, že jedna moja nevychovaná priateľka si zo mňa kúsok vzala, spomínaš si? Keďže Estella neklame a hovorí iba pravdu, mala by si vedieť, že to nebola žiadna priateľka, ale veľmi škaredá choroba.“ (Perettiová 2019: 201). V liste, ktorý Estella Mafalde zanecháva, sa dozvedá o jej smrti: „(...) keď budeš čítať tento list, ja už budem bývať s tvou starou mamou a s obrom v kmeni čerešne a budeme sa spolu nekonečne zabávať.“ (Perettiová 2019: 201). Smrť Estelly Mafaldu, pochopiteľne, zasiahne. Napriek tomu je však dôležité podotknúť, že motív smrti je v diele stvárnenný naozaj veľmi vhodným obrazným spôsobom, čo je mimoriadne podstatné, vzhľadom na vek potenciálnych percipientov diela. List, ktorý Estella Mafalde zanecháva, tvorí samostatnú, poslednú kapitolu diela. Na jednej strane môže ísť o snahu zdôrazniť fakt, že Estellin odchod je konečný a nenávratný. Vyčlenenie listu od príbehu však tiež môže súvisieť s Estelliným pokojom a prijatím nevyhnutnosti smrti. Nebúri sa, nebojuje, list pôsobí pomerne harmonickým a rozvážnym dojmom. Estella sa so s Mafaldou lúči s nádejou a povzbudzujúcimi slovami.

Dôležitú úlohu v diele tiež zohráva intertextualita, a to jednak v súvislosti s už spomínaným dielom *Malý princ*, ale tiež románom *Stromový barón* od Itala Calvina, ktorý protagonistka dostala od otca. Práve literárny hrdina tohto románu, Cosimo, sa stáva Mafaldiným dôverníkom a imaginárnym priateľom. V listoch sa mu zdôveruje so svojimi trápeniami, tajomstvami, snami a túžbami.

Iva Procházková – *Päť minút pred večerou*

Dielo *Päť minút pred večerou* je emotívny, ale zároveň veľmi milý príbeh o malom dievčatku, Babete, ktoré sa narodí ako nevidiace. Motív zrakového postihnutia však nie je jedinou hraničnou situáciou a závažnou témou, ktorá je v diele prítomná. Ďalším motívom, na ktorom je dielo postavené, je motív rodičovstva, nie však biologického. V diele vystupuje do popredia otázka vzťahu medzi otcom a dcérou, ktorých však nespája biologické príbuzenstvo. Dozvedáme sa, že Babetin skutočný otec odišiel ešte pred jej narodením do Brazílie. Práve na jej vzťah s „novým“ otcom, maminým partnerom, je v diele kladený obzvlášť dôležitý význam.

Z hľadiska narácie je príbeh vybudovaný na rozprávaní otca, ktorý svojej nevlastnej dcére formou rozprávky približuje jej príchod na svet či jeho stretnutie s mamou protagonistky. Názov diela, *Päť minút pred večerou*, je alúziou práve na túto situáciu: „,O päť minút bude večera!‘ Maminých päť minút má zakaždým inú dĺžku. Lepšie je nesledovať ručičky hodín. Nečakať. Rozprávať si.“ (Procházková 2010: 5). Kým mama pripravuje večeru, otec Babete rozpráva príbeh. Ide tu o „princíp ,ja-tebe-rozprávania““ (Stanislavová 2013: 25), ktorý sa mení na rozprávací princíp „my-sebe-

navzájom-rozprávanie.“ (Stanislavová 2013: 25), keďže Babeta neustále skáče otcovi do reči a dopĺňa ho. Je teda zrejmé, že príbeh počula už veľakrát, ale je pre ňu bytostne dôležitý. Čo sa týka rozprávača príbehu, v tomto prípade ide o vševediaceho rozprávača.

Babetu s otcom síce nespája priame biologické príbuzenstvo, čo však neovplyvňuje silu a kvalitu ich vzťahu. Práve na ich vzťahu a blízkom pute je v podstate dielo postavené. Mama protagonistky tu je prítomná len okrajovo. Tento fakt môžeme považovať za zámer autorky ešte viac zdôrazniť a vyzdvihnúť vzťah medzi Babetou a jej otcom. „Ja ťa neprerušujem,“ bráni sa Babeta. „Ja ti len chcem poradiť, aby si tomu poštárovi hovoril ocko a tej peknej holičke mamina, pretože je to jednoduchšie a hlavne dosť dôležité!“ (Procházková 2010: 9). Otec začína rozprávanie príbehu o poštárovi a holičke, pričom ho Babeta upozorní, aby poštárovi hovoril ocko a holičke mamina. Ide o veľmi dôležitý moment v diele, ktorý poukazuje na fakt, že kvalita vzťahu v rodine nezávisí od biologického príbuzenstva, čo je ešte viac posilnené odchodom skutočného otca Babety do Brazílie. Biologický otec svoju, ešte nenarodenú, dcéru opúšťa, jeho úlohu prevezme mamin nový priateľ a neskôr manžel, ktorý sa k dievčaťu správa od začiatku ako vlastnej dcére. To, že Babetu s nevlastným otcom spája naozaj silné citové puto, potvrdzuje fakt, že Babeta svojho biologického otca vôbec nespomína. V tejto súvislosti zohráva dôležitú úlohu výrok protagonistky, ktorým len potvrdzuje, že nie vždy musia byť biologické a pokrvné príbuzenstvá a vzťahy v rodine založené na skutočných hodnotách a kvalitných väzbách: „Ockov je na svete celá hŕba – ale ty... ty vyzeráš zo všetkých ockov najockovatejšie!“ (Procházková 2010: 35). Týmto výrokom len Babeta potvrdzuje, koho vlastne považuje za svojho skutočného otca.

Vráťme sa k už spomínanému Babetinmu problému – hraničnej situácii v podobe zrakového postihnutia: „Ukázalo sa, že Babeta nič, ale vôbec nič nevidí.“ (Procházková 2010: 22). Tento fakt zasiahol všetkých blízkych protagonistky, okrem nej samej. Babeta sa neľutovala. Svoj problém vôbec nevnímala ako niečo, čo by jej mohlo brániť v plnohodnotnom fungovaní. To, že nevidí, vnímala cez svoju detskú prizmu a s nadhľadom: „Videla po svojom. Celkom inak ako ostatní ľudia. Keď sa jej napríklad na kolenách uvelebila pekárova mačka Fanda a začala priasť alebo oblizovať Babete ruku, vedela Babeta presne, ako Fanda vyzerá. Práve tak dobre videla maminu, ktorá sa každý večer skláňala nad jej posteľou, aby jej dala pusu. Bola krásna a voňala holičským krémom...“ (Procházková 2010: 23). Aj keď sa Babete nevyvinul zrak, v orientácii jej pomáhajú vône, čo nám naznačuje, že jej zrak nahrádzajú iné zmysly.

„Bude búrka, ženú sa mraky,“ vyhlásila napríklad mama. „To sú ale obri!“ Ešte ani nedopovedala, a Babeta ich už zazrela. Tučných, zlovestných obrov.“ (Procházková 2010: 25). V tejto súvislosti zohráva dôležitú úlohu fantázia protagonistky a jej vlastný svet, ktorý si takto vytvára. Vďaka nemu vôbec nevníma svoje ochorenie obmedzujúco

či negatívne. Práve naopak. Jej detská predstavivosť jej nedovoľuje prepadnúť zúfalstvu či beznádeji: „Ale moje oči sú v poriadku,“ vysvetlila mu Babeta. „Vidím všetko, čo chcem.“ (Procházková 2010: 29). Takto reaguje Babeta, keď sa dozvie o operácii, ktorá by mala vyriešiť jej problémy so zrakom.

V závere diela dochádza k peripetii, Babeta po operácii skutočne uvidí. Je zaujímavé, akým spôsobom je vykreslený protagonistkin svet pred operáciou a po nej: „Mami,“ zašepkala Babeta prekvapene, „ty si sa ale zmenila!“ „Zmenila sa nielen mamina, zmenil sa celý Babetin svet. Mal iné farby, iné tvary, inú veľkosť.“ (Procházková 2010: 34). Babetin život nadobudol nový rozmer. Je však dôležité podotknúť, že kvalita života Babety bola v jej ponímaní rovnaká aj pred operáciou, aj po nej. Práve v tejto súvislosti vystupuje do popredia otázka, do akej miery môže byť zdravotný hendikep obmedzujúci a od čoho všetkého závisí kvalita života s hendikepom. Babeta svoj hendikep nevnímala ako niečo, čo by ju akýmkoľvek spôsobom limitovalo. Ako sme už spomínali, vytvorila si svoj vlastný svet, v ktorom bola šťastná. Dôležitú úlohu tu určite zohrali aj vzťahy v rodine. Aj keď sa v príbehu dozvedáme len o najbližšej rodine protagonistky, pričom tu je dôraz primárne kladený na jej vzťah s nevlastným otcom, môžeme konštatovať, že Babeta skutočne vyrastá v harmonickej rodine.

V súvislosti s kompozičnou výstavbou diela tu môžeme hovoriť o istom zarámovaní príbehu, resp. rámcovom kompozičnom princípe.² Východisková, rámcujúca, rovina je založená na rozhovore nevlastného otca a Babety, ktorá ho prosí, aby jej vyrozprával príbeh, zatiaľ čo mama pripravuje v kuchyni večeru: „Tak rozprávaj o sebe!“ navrhne Babeta a vylezie ockovi do lona. „O sebe a o mamine a o mne! A ako to s nami bolo.“ (Procházková 2010: 5). Rámcovanú rovinu reprezentuje následné rozprávanie otca o tom, ako spoznal mamu Babety, prečo vlastne Babeta nežije so svojím biologickým otcom, o tom, ako Babeta prišla na svet ako nevidiaca, ale tiež ako sa jej po operácii polepší. V závere sa príbeh opäť vracia do východiskovej, rámcujúcej, polohy: „Vieš čo? Ja ti niečo poviem. Podľa vône, ktorá sa sem šíri, a podľa cinkania príborov sa mi zdá, že maminých päť minút sa končí. A to znamená, že...“ „Večera je hotová!“ volá mamina z kuchyne.“ (Procházková 2010: 35). Rovnako je zaujímavé, že postava mamy priamo vystupuje len v rámcujúcej rovine. Rámcovanú rovinu tvorí výlučne rozprávanie otca, ktoré je prerušované Babetou s cieľom doplniť otcovo

---

² „Literárne dielo založené na rámcovom princípe, najčastejšie nazývané rámcové rozprávanie, má dve roviny. Prvá z nich – rámcujúca – je východisková rovina, vystupuje v nej rozprávač alebo skupina rozprávačov, ktorí rozprávajú rozličné príbehy. Druhú rovinu – rámcovanú – predstavujú samotné rozprávane príbehy. Po každom skutočnom príbehu sa rozprávanie zvyčajne vracia do pôvodnej východiskovej roviny; príbeh rámcujúci strieda príbeh rámcovaný.“ (Všetička 1986: 18).

rozprávania. V rámcovanej rovine je síce postava mamy prítomná, ale len ako objekt rozprávania.

Aj keď je dejová rovina diela vybudovaná na pomerne závažných témach, musíme vyzdvihnúť harmonizujúci rozmer diela, vďaka ktorému sa autorke podarilo spracovať závažnú tému zrakového postihnutia a tiež pomerne náročnú tému vzťahov v rodine, ktoré nemusia byť založené na biologickom príbuzenstve, veľmi jemne, citlivo a s ohľadom na vek potenciálnych adresátov diela.

Záver

„Zrak predstavuje najdôležitejší zmysel pre interakciu človeka s vonkajším svetom; v odbornej literatúre sa uvádza, že zdravý jedinec získava približne 70 – 80 % informácií o okolitom svete prostredníctvom zrakového kanálu.“ (Drzewiecka, Stanislavová 2020: 68). Už táto informácia nám teda napovedá, že postihnutie jedného z najdôležitejších zmyslov človeka, postihnutie zraku, môže výrazným spôsobom zasiahnuť kvalitu života človeka. Spoločným menovateľom oboch próz, ktorým sa v tomto príspevku venujeme, je zrakové postihnutie ich protagonistiek. Ide teda o pomerne závažnú tému, ktorá si vyžaduje mimoriadne citlivý prístup a spracovanie. Ide o to, že detský adresát sa s literárnym hrdinom identifikuje, život literárneho hrdinu sa „na určitý čas stáva jeho vlastným životom (...)“ (Nagajev in: Rusňák 2017). Práve z tohto dôvodu nesmie byť celkové vyznenie diela negatívne. „Dieťa (...) napriek všetkým tienistým stránkam v umeleckom texte, cez ktoré prechádza aj jeho hrdina (...), nesmie stratiť dôveru v život a vo svet ako taký.“ (Rusňák 2017: 56). Môžeme konštatovať, že obe diela, ktorým sa v tomto príspevku venujeme, túto skutočnosť naozaj zohľadňujú. Aj to je dôkazom, že obe prózy sú umelecky hodnotné a kvalitné.

V tejto súvislosti považujeme za podstatné zamerať sa na potenciálnych adresátov oboch próz. Mafalda, hlavná protagonistka diela, je dievčatko vo veku deväť rokov. Z hľadiska vývinovej psychológie ide teda o mladší školský vek³. Aj to nám napovedá, že próza *Vzdialenosť medzi mnou a čerešňou* je určená pre čitateľov v mladšom školskom veku, čo len potvrdzuje dejová línia a motivická výstavba diela. Vek protagonistky diela *Päť minút pred večerou* nám nie je známy, ide však o prózu, ktorá je, podľa nášho názoru, určená pre mladších percipientov ako próza *Vzdialenosť medzi mnou a čerešňou*. Môžeme teda konštatovať, že dielo *Päť minút pred večerou* je primárne určené pre deti v predškolskom veku, teda vo veku 4–6 rokov. Obe diela sú veku, etickému rozmeru a hodnotovej orientácii ich adresátov naozaj prispôbené.

---

³ Podľa etáp ontogenického vývinu človeka z hľadiska vývinovej psychológie Jitky Oravcovej (2010).

Ak sa sústredíme na komparáciu oboch spomínaných próz, je nutné zamerať sa na spôsob spracovania zrakového postihnutia a tiež jeho vnímanie protagonistkami. Mafalda, protagonistka diela *Vzdialenosť medzi mnou a čerešňou*, prichádza o svoj zrak v dôsledku Stargardtovej choroby postupne, čo je alegoricky vyjadrené vzdialenosťou medzi ňou a čerešňou, ktorá sa postupne skracuje, až nakoniec prichádza o svoj zrak úplne. V diele *Päť minút pred večerou* môžeme pozorovať opačný proces. Babeta sa už ako nevidiaca narodí, operácia, ktorú absolvuje, však jej problém (ktorý však ona ani nepocítiť ako problém) vyrieši. Ako sme už spomínali, ide tu o šťastný koniec – Babetin zrak je po operácii úplne v poriadku, zatiaľ čo Mafalda na konci príbehu o svoj zrak prichádza. Tento fakt a spôsob spracovania zrakového postihnutia do značnej miery ovplyvňuje aj život a vnímanie choroby protagonistiek. Mafalda sa so svojím hendikepom vyrovnáva postupne, autorka kladie dôraz aj na negatíva choroby a komplikácie, ktoré jej spôsobuje. Naopak, Babeta sa už so svojím postihnutím narodí, to, že nevidí, vôbec nevníma ako problém. Tento rozdiel je veľmi zaujímavý a zrkadlí nám vnímanie slepoty človeka, ktorý o svoj zrak prichádza postupne počas svojho života a človeka, ktorý sa už ako nevidiaci narodí.

V oboch dielach autorky kladú dôraz na posilnené zmyslové receptory čuchu. Protagonistky síce nevidia, v orientácii im však do značnej miery pomáhajú vône.

Spoločným znakom oboch próz je silná, súdržná a harmonická rodina, v ktorej protagonistky vyrastajú. Tento fakt zohráva v oboch dielach mimoriadne dôležitý význam, keďže aj vďaka nemu sa autorke podarilo spracovať tak závažnú tému empaticky a primerane veku detského adresáta. Aj keď Babeta nevyrastá so svojím biologickým otcom, nijakým spôsobom to jej život negatívne neovplyvňuje, práve naopak. Nevlastný otec jej jeho prítomnosť úplne nahrádza.

Obe diela okrem spomínaného zrakového postihnutia tematizujú aj iné závažné či tabuizované témy. V diele *Vzdialenosť medzi mnou a čerešňou* je to téma smrti, v diele *Päť minút pred večerou* vystupuje do popredia otázka odchodu otca od rodiny a tiež otázka, kto je vlastne skutočným otcom dieťaťa, kto poskytuje dcére lásku, istotu, ochranu a bezpečie. Výsledkom tohto príbehu je skutočnosť, že ani tak nejde o biologické príbuzenstvo, keďže skutočný Babetin otec zlyhal, ale o to, kto má dieťa skutočne rád, venuje sa mu a trávi s ním plnohodnotný a naplnený čas.

Rozdiel medzi prózami môžeme pozorovať aj na pozadí žánrového hľadiska. Dielo *Vzdialenosť medzi mnou a čerešňou* môžeme považovať za román, pričom dielo *Päť minút pred večerou* skôr inklinuje k poviedke. Aj žánrové hľadisko teda korešponduje s vekom potenciálnych adresátov próz ak berieme do úvahy fakt, že deti skôr inklinujú k literárnym dielam s menším rozsahom.

Summary

Our work describes sensory impairment and their depictions in prose for children and youth. We will focus on one type of sensory impairment, the visual impairment. On the basis of interpretation of prose from Czech writer Iva Procházková *Pět minut před večeří* (*Five Minutes before Dinner*) and Italian writer Paola Peretti *The Distance between Me and the Cherry Tree* we will show the depiction of the sensory impairment in these books. We will also focus on the protagonists' approach to their disability and their mental condition. In the end we will compare this to prose focusing on the common and different characteristics.

Literatura

- Andričíková, M., Petáková, D.** Traumatizujúce témy v literatúre pre deti a ich umelecké stvárnenie. In: Mitrová, A., Sláviková, Z. (eds.) *Jazyk a umenie pre deti a mládež v hodnotových a didaktických pohľadoch*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta, 2019, s. 118–129.
- Gal Drzewiecka, I., Stanislavová, Z.** *Modifikácie vyobrazovania človeka so znevýhodnením v literárnej a ilustračnej tvorbe pre deti a mládež na Slovensku (1850–2020)*. Prešov: Prešovská univerzita, 2020.
- Oravcová, J.** *Vývinová psychológia*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2012.
- Perettiová, P.** *Vzdialenosť medzi mnou a čerešňou*. Bratislava: Fortuna libri, 2019.
- Procházková, I.** *Pět minut před večeří*. Bratislava: Q111, 2010.
- Rusňák, R.** *(Ne)samozrejmé kapitoly z literatúry pre deti a mládež: vysokoškolská učebnica*. Prešov: Prešovská univerzita, 2017.
- Stanislavová, Z.** *Éthos a poésis v umeleckej tvorbe: Štúdie o literatúre pre deti a mládež*. Prešov: Prešovská univerzita, 2013.
- Všetička, F.** *Kompoziciána: o kompozičnej výstavbe prozaického diela*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1986.

The article is accessible in open access mode under licence CC BY-NC-ND Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0